

Waterbeheer is probleem en oplossing

Behoud veenweiden vergt megaherinrichting

Het oer-Hollandse veenweidegebied kampt met veel problemen die allemaal iets met waterbeheer te maken hebben, of het nu gaat om inklinkend veen, verdroging of verzilting. Alleen ingrijpende maatregelen kunnen soelaas bieden. Onderzoekers bekijken hoe de herinrichting die nodig is, in goede banen kan worden geleid. Integraal waterbeheer en onderzoek met open vizier in samenspraak met alle betrokkenen leiden tot verrassende vergezichten op Toscane en de Everglades.

Het veenweidegebied in het Groene Hart bestaat uit kleine verkavelde stukken weidegrond met melkveehouderijen te midden van een fiks aantal drukke wegen, enkele grote steden, wat centra met glastuinbouw,

en laaggelegen droogmakerijen met akker- en tuinbouw. Onlangs bundelde een bont gezelschap van onderzoekers binnen Wageningen UR zijn onderzoekprojecten in het boekje 'Veenweide 25 x belicht'. Daaruit blijkt dat

de problemen in het veenweidegebied heel divers zijn: bodemdaling door inklinkend veen, hoge waterpeilen in de winter en water tekorten in de zomer, dreigende verzilting, melkveehouders die op hun kleinschalige weiden economisch niet uitkomen en weidevogels die wegtrekken.

Het grootste probleem is het waterprobleem. Het gebied is voor mensen die zich bezighouden met integraal waterbeheer, zoals Alterra-onderzoeker dr. Cees Kwakernaak, een ideale verzamelplaats van de veelheid aan problemen waarmee waterbeheerders in Nederland te maken krijgen. Er zijn enorme hoogteverschillen in zowel maaiveld als waterpeil, de bodem daalt in sommige stedelijke gebieden zodanig dat wegen regelmatig opgehoogd moeten worden, de dijken op slappe veengrond zijn onvoldoende voorbereid op de extreem hoge waterstanden die in de (verre) toekomst worden verwacht, er is verzilting, en natuurbeheerders en boeren stellen heel verschillende eisen aan het peilbeheer. Om maar te zwijgen over de enorme stedelijke uitbreidingen die in het gebied plaatsvinden, zoals de bouwplannen voor zowat het laagste deel van Nederland, de Zuidplaspolder bij Gouda (6,76 meter onder NAP).

Tienvoudig versnipperd

Een van de belangrijkste problemen in het veenweidegebied is dat het waterpeil in sommige gebieden voor boeren laag wordt gehouden om te zorgen dat hun weide begaanbaar blijft, terwijl elders voor natuurbeheerders het peil kunstmatig hoog wordt gehouden om natuurontwikkeling te bevorderen. 'Het peil is versnipperd', aldus Kwakernaak. 'Boeren malen naar beneden, natuurbeheerders naar boven. En het zijn allemaal gebiedjes die steeds kleiner worden. De laatste twintig jaar is de versnippering vertienvoudigd.' Daarbij komt dat het boerenland door het lage peil inklinkt, terwijl de natuur steeds hoger komt te liggen. 'Er is een inversielandschap ontstaan', stelt Kwakernaak. 'Als het goed is, heb je in de hoge, droge gebieden landbouw en in de lage, natte gebieden natuur. Hier is dat precies andersom.'

De grote peilverschillen kunnen volgens Kwakernaak vreemde en geldverslindende situaties opleveren. 'Het water in de Nieuwkoopse Plassen staat bijvoorbeeld vier meter boven het peil van de daarnaast gelegen droogmakerij Nieuwkoop. Dat betekent dat de plas water verliest naar de droogmakerij, en dat beheerder Natuurmonumenten water moet inlaten van de Oude Rijn. Maar dat is van inferieure kwaliteit, dus moet het waterschap veel kosten maken om het fosfaat uit dat water te verwijderen. En dan zien ze het dure, schoongemaakte water vanzelf naar de droogmakerij verdwijnen, vanwaar het weer op de boezem wordt gespuid.'

Niemand zal ontkennen dat dit ongewenste situaties zijn, weet ook Kwakernaak, maar de oplossingen zijn of heel ingrijpend of heel complex. 'Waar we naartoe zouden willen, zijn grote peilgebieden met één peil, bijvoorbeeld van gemiddeld 50 centimeter onder het maaiveld. Maar dat betekent dat lage gebieden natter worden, en daar zitten nu nog veel boerenbedrijven. Dat wordt dus een megaherinrichting.'

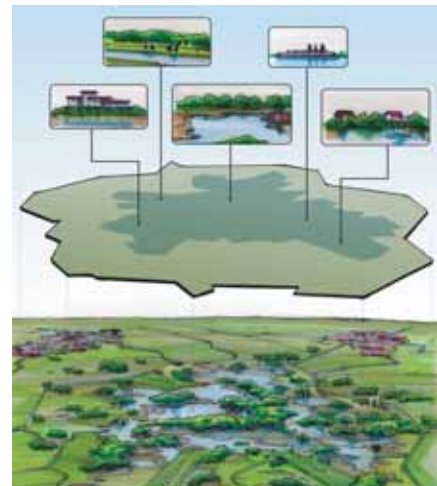

Door bodemdaling ten gevolge van inklinking van het veen zijn de fundamente van deze bunker uit 1940 bloot komen te liggen.

infrastructuur en bebouwing is, maar ook omdat de boeren in het gebied niet staan te springen om een nieuwe ruilverkaveling. Duur, omdat de hoge grondprijzen het uitkopen van grondeigenaren welhaast onmogelijk maakt. Een politiek mijnenveld, omdat Nederland na grote, geldverslindende en maatschappelijk omstreden projecten als de Betuwelijn en de HSL-Zuid niet zit te wachten op een nieuw megaproject.

Tussenboezem

Minstens net zo moeilijk is het volgens Kwakernaak om stapje voor stapje de meest urgente problemen op te lossen. 'Qua water zijn er drie problemen. Ten eerste moeten we het wegzijgen van het water, zoals bij de Nieuwkoopse Plassen, vermijden. Dat kan bijvoorbeeld door een tussenboezem aan te leggen met een peil dat ligt tussen dat van de plassen en de polder. Zo'n cascadesysteem vormt dan zowel in droge als natte tijden een buffer. Ten tweede is er in de zomer een watertekort. Er is veel water nodig om het peil hoog te houden om de bodemdaling van de veengronden te beperken, maar ook de glastuinbouw, de bollenteelt en de bosbouw hebben water nodig. Als je het belang van de landbouw vergelijkt met dat van de scheepvaart, staat de landbouw bij de verdeling van het rivierwater onder aan het prioriteitenlijstje. De landbouw zal zijn eigen broek moeten ophouden. Ten derde zal in

Wonen, werken en recreëren in het Groene Hart: om dat allemaal te kunnen blijven doen moet het hele gebied herverkaveld worden.

de toekomst het zoute water uit de zee via rivieren en kwelwater steeds oostelijker komen. Daarom moet je werken aan een voorraadsysteem van zoet water dat bufferend werkt.'

Waarheen met het veen?

Een eenmalige megaherinrichting is op dit moment dus niet haalbaar, maar volgens Kwakernaak zullen we voor een veilige toekomst van de bewoners, de landbouw, de natuur en de bedrijvigheid in het Groene Hart niet ontkomen aan in ieder geval gedeeltelijke herinrichtingen van delen van het veenweidegebied. 'De vraag is natuurlijk wat dat kost. Maar je moet ook kijken naar de kosten die nu worden gemaakt voor het beheer van de infrastructuur en de riolering, want wegen en pijpen verzakken,' zegt Kwakernaak. In het onderzoekproject 'Waarheen met het veen?' gaat hij kijken welke kosten nu worden gemaakt door de problemen die spelen in het veenweidegebied, zodat die kunnen worden gewogen tegen de investeringen die nodig zijn voor herinrichtingen en andere oplossingen. Bij het zoeken naar oplossingen voor het veenweidegebied heb je een open vizier nodig, vindt Kwakernaak. In het gebied spelen enorm veel belangen, maar daarnaast hebben de plannenmakers te maken met dwingende regelgeving vanuit Brussel, zoals de Kaderrichtlijn Water, de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Dankzij de Kaderrichtlijn Water lijkt de vraag wie in de toekomst het veenweidelandschap gaat beheren ineens actueler dan ooit. Het natuurlijke antwoord ►

► op die vraag was tot nu toe 'de boer', maar uit de verkennende studie Aquarein van Alterra en LEI naar de mogelijke gevolgen van de Kaderrichtlijn Water voor de landbouw blijkt dat tweederde van de Nederlandse landbouw hierdoor zou kunnen verdwijnen. Projectleider ir. Frank van der Bolt nuanceerde bij de presentatie van deze studie de uitkomsten direct, omdat er nog veel keuzes moeten worden gemaakt over het ambitieniveau van ecologische doelstellingen voor de Kaderrichtlijn en omdat de verkenning vrij globaal is uitgevoerd. De uitkomsten zijn volgens hem wel een signaal van de impact die de richtlijn kan hebben. Uit de studie blijkt ook dat vooral de landbouwgebieden in het veenweidegebied kwetsbaar zijn.

Ideën genoeg

Het onderzoeksproject 'Waarheen met het veen?' is eigenlijk een integratieslag van veel kennis die er in heel Wageningen UR en daarbuiten bestaat, en tegelijkertijd een zoektocht naar nieuwe vormen van samenwerking. 'We werken bijvoorbeeld aan een wisselwerking tussen experimenten en modellen', zegt Kwakernaak. 'We doen nu experimenten op proefboerderij Zegveld van de Animal Sciences Group in combinatie

met hydrologische modellen. Dat willen we "opschalen" naar het hele westelijke veenweidegebied. Daarnaast hebben we overleg met het ministerie van LNV, de provincies, boeren en natuurorganisaties, enzovoort. Zo willen we een wetenschappelijk verantwoorde basis bieden om te komen tot grotere gebieden met bepaalde karakteristieken waarvoor je peilen kunt afspreken. Dat is maatwerk naar het idee van de betrokkenen.' Het maatwerk dat Kwakernaak voorstaat, is al in beeld gebracht. Een scenariostudie van Alterra en de Animal Sciences Group laat vergezichten zien van het veenweidegebied, die mogelijk werkelijkheid worden. Ir. Oene de Jong van de Animal Sciences Group bedacht een concept waarmee de melkveehouderij in het veenweidegebied van het Groene Hart wél rendabel te maken is. Vier boeren werken hierin samen in een bedrijf van on-Nederlandse proporties, met in totaal 2000 hectare en 1500 melkkoeien. Het Groene Hart kan zich volgens Willem Rienks ook ontwikkelen tot slow region, een regio om te genieten zoals Toscane, waar de stadsbewoner zijn hart kan ophalen aan 'beleving', recreatie, streekproducten en biologische boeren. Verder zijn de lager gelegen gronden van het Groene Hart goed te ontwikkelen tot een

moerasgebied als de Everglades in Florida, waarin waterrecreatie wordt gecombineerd met natuurontwikkeling en waterbeheer.

Kennis over de schotten heen

Het is dus zoeken naar een zodanige inrichting van het veenweidegebied dat zowel landbouw als recreatie en natuur op de juiste plekken zitten. Zo'n aanpak kan als voorbeeld dienen voor de manier waarop elders problemen met het waterbeheer moeten worden opgelost, denkt Kwakernaak. 'Bepalend is de wisselwerking tussen de verschillende soorten kennis', stelt hij. 'De kennis moet over de schotten heen, want de problemen zijn complex. Neem als voorbeeld de Biesbosch. Daar gelden de Vogelrichtlijn, de Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water, maar het is ook een zoekplek voor rivierverruimende maatregelen, een Europese opgave. Je zit daar met botsende opgaven, en de vraag is waar de kansen liggen. Om dat te onderzoeken, moet je vanuit de inhoud discussie voeren.' ■

Meer informatie: Kees Kwakernaak, kees.kwakernaak@wur.nl of tel. (0317) 47 44 09, Willem Rienks, willem.rienks@wur.nl of tel. (0317) 47 42 32, Oene de Jong, oene.dejong@wur.nl of tel. (0320) 29 34 34. Meer over het boekje 'Veenweide 25 x belicht' vindt u op www.alterra.wur.nl. Klik op 'nieuws' van 19 september 2005.

